

Ірина Паліс
м. Чернівці

Науковий керівник: к. ф. н., асист. Батринчук З. Р.

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПИСЬМІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування англомовної компетентності в письмі учнів початкової школи. Розглянуто формування ключових компетенцій як однієї з цілей перетворення української системи освіти та формування комунікативної компетенції в якості пріоритетів сучасної освіти. Розкриті поняття «компетенція», «компетентність», «комунікація». Охарактеризовано мовленнєву компетентність дитини молодшого шкільного віку як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з людьми. Сформульовано поняття та структуру англомовної писемної компетентності учнів початкової школи.

Ключові слова: компетенція, компетентність; мовленнєва компетентність; англомовна комунікативна компетентність; писемне мовлення; письмо.

***Summary.** The article is dedicated to the problem of formation of English language competence in writing of primary school students. The formation of key competencies as one of the goals of the transformation of the Ukrainian education system and the formation of communicative competence as one of the priorities of modern education are considered. The concepts of “competence”, “competency” and “communication” are revealed. Speech competence is described as a holistic system of mental and behavioral characteristics of a person that contribute to successful communication. The speech competency of primary school learners is characterized as the ability to establish and maintain the necessary rapport with people. The concept and structure of English-language written competency of primary school students are formulated. Writing and written speech as a type of speech activity and as a product is considered. The three-part structure of*

skills formation has been described: motivational, analytical-synthetic and enriching; Furthermore the components of the content of teaching writing: linguistic, methodical and psychological. A comparison of oral and written speech has been outlined. The necessity of considering the issue, which allows to coordinate the problem with other language competencies - components of foreign language communicative competence, the formation of which is the purpose of teaching foreign languages in secondary schools, determines the purpose of forming foreign language competency in writing. Writing competency refers to a child's capacity to calligraphy and orthography a written expression correctly, which is based on a complex and dynamic interaction of necessary abilities, knowledge, and linguistic awareness.

Keywords: *competence, competency; speech competency; English communicative competency; written speech; writing.*

Внаслідок глобальних змін у суспільстві як в Україні, так і в усьому світі, змінилася роль іноземної мови в системі освіти, тому зі звичайного навчального предмета вона перетворилася на базовий елемент сучасної системи освіти, на засіб досягнення професійної реалізації особистості.

В умовах комунікативної спрямованості головним завданням навчання англійської мови в загальноосвітньому навчальному закладі стає формування комунікативної компетенції, тобто здатності й готовності здійснювати міжособистісне й міжкультурне спілкування.

Актуальність проблеми розвитку англомовної компетентності в письмі учнів початкової школи зумовлено популярністю комунікативного підходу серед педагогів у всьому світі. Більшість викладачів обирають саме комунікативний підхід (КП) для навчання англійської мови, однак існує багато суперечок щодо застосування КП для навчання саме письму англійської мови. Слід наголосити, що англійська мова є третьою за поширеністю у світі, отже, дуже важливо максимізувати ефективність навчання цієї мови.

Незважаючи на потреби суспільства у професіоналах, які володіють письмовою іноземною мовою, більшість випускників шкіл не готові до письмового міжкультурного спілкування.

Спілкування – це двоспрямований єдиний діалог, який призводить до збагачення інформації, створення спільного продукту спілкування. Спілкування – це притаманна кожній людині потреба пізнавати світ, розвиватися інтелектуально й емоційно, жити повноправним життям у будь-яких соціокультурних умовах [10, с. 214].

При цьому високий рівень комунікативності виступає запорукою успішної адаптації людини в будь-якому соціальному середовищі, що визначає практичну значимість формування комунікативних умінь з раннього дитинства.

Формування ключових компетенцій було проголошено однією з цілей перетворення української системи освіти. Ключовими були визнані такі компетенції:

- технологічна компетенція;
- самоосвітня компетенція;
- інформаційна компетенція;
- соціальна (співвіднесення своїх прагнень з інтересами інших людей) компетенція;
- комунікативна компетенція [6, с. 32].

Таким чином, формування комунікативної компетенції є одним з пріоритетів сучасної освіти.

Поняття «компетенція» визначають як знання або досвід в тій чи іншій галузі. Компетентність – володіння компетенцією, володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь. Компетенція – це здатність (вміння) діяти на основі отриманих знань. Це міра включення людини в діяльність. Вона не передбачає дію за аналогією зі зразком, а розуміється як досвід самостійної діяльності на основі універсальних знань [6, с. 33].

Для розкриття сутності поняття «комунікативна компетенція» необхідно розглянути термін «комунікація». Він багатозначний і визначається в дослідженнях по-різному. Під комунікацією розуміється повідомлення або передача за допомогою мови деякого уявного змісту. Комунікація – процес двостороннього обміну інформацією, що веде до взаємного розуміння [2, с. 36].

Комунікація – це передача інформації від однієї системи до іншої за допомогою спеціальних матеріальних носіїв, сигналів. У людському суспільстві комунікація здійснюється між індивідами,

групами, культурами за допомогою знакових систем (мов). Комунікація між людьми відбувається у формі спілкування - обмін повідомленнями, у яких відображені знання, думки, ідеї, ціннісні відносини, емоційні стани, програми діяльності тих, хто спілкується. Також окремо виділяють поняття міжособистісної комунікації – для неї характерний безпосередній контакт між суб'єктами спілкування, що зумовлює тісний зворотний зв'язок, багатство використовуваних невербальних кодів, двосторонній обмін інформацією, що відбувається у формі діалогу.

Виділяють мовленнєву і немовленнєву комунікацію. Мовленнєва комунікація відбувається в рамках комунікативної ситуації. Комунікативна ситуація – це ситуація мовленнєвого спілкування двох і більше людей. Мовленнєве спілкування відбувається за законами тієї чи іншої мови, яка являє собою цілісну систему фонетичних (графічних), лексичних, граматичних і синтаксичних засобів і відповідних їм правил мовленнєвого спілкування (правил мовленнєвої комунікації). Саме формування функції мови спонукає дитину до оволодіння мовою, її фонетикою, лексикою, граматичними нормами, до освоєння форм мови – діалогу і монологу [2, с. 39].

Останнім часом як у закордонній, так і у вітчизняній педагогіці досягнення людини в сфері відносин з іншими людьми все частіше відображаються в понятті «мовленнєва компетентність».

Мовленнєва компетентність розглядається як феноменальна категорія, яка відображатиме нормативні знання семантики мовних одиниць різних рівнів, оволодіння механізмами побудови і перефразування висловлювань, вміння породжувати дискурс будь-якої протяжності в узгодженні з культурно-мовленнєвою ситуацією, що включає параметри адресата, місця, часу та умов спілкування.

Мовленнєва компетентність розуміється як цілісна система психічних і поведінкових характеристик людини, що сприяють успішному спілкуванню, тобто такому спілкуванню, що досягає мети.

Таким чином, мовленнєва компетентність відноситься до групи ключових (таких, що мають особливу значимість в житті людини), тому її формуванню слід приділяти більшу увагу.

Необхідно відзначити, що мовленнєва компетентність дітей молодшого шкільного віку – це володіння конструктивними способами і засобами взаємодії з оточуючими людьми, вміння спілкуватися й за допомогою спілкування успішно вирішувати виникаючі ігрові, пізнавальні, побутові та творчі завдання [4, с. 211].

Тому під мовленнєвою компетентністю дитини молодшого шкільного віку ми розуміємо її здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми. До складу мовленнєвої компетентності включають деяку сукупність знань і умінь, які забезпечують ефективне протікання комунікативного процесу. Мовленнєва компетентність – це орієнтованість в різних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях, уміннях, чуттєвому і соціальному досвіді індивіда в сфері міжособистісної взаємодії.

Як стверджує З.Н. Нікітенко, іншомовна комунікативна компетенція передбачає високий рівень мовної культури та культури спілкування іноземною мовою, широкий кругозір, розвиненість творчого мислення та набір особистісних та професійних якостей, які дозволяють особі інтегруватися у світовий інформаційний простір та реалізувати себе у процесі міжнаціонального спілкування [9, с. 93].

Розширення суті поняття «компетентність», високий рівень соціальної та міжкультурної мобільності учнів вплинули на стратегії навчання англійської мови в освітніх організаціях та зумовили перехід від загальних підходів у навчанні до лінгвосоціального та лінгвокультурного та, відповідно, до побудови нових педагогічних моделей.

Здатність та готовність школяра формуються на основі певного комплексу компетенцій, які складають структуру англійської комунікативної компетентності. Виділена структура ієрархічно вибудовується наступним чином:

- мовна або лінгвістична компетенція, що передбачає оволодіння необхідними знаннями, вміннями та навичками застосування англійської мови у навчальній, трудовій та культурній сферах спілкування;

- соціокультурна компетенція, що включає фонові знання як сукупність відомостей про соціокультурні етнічні особливості

та загальноприйняті стандарти комунікативної поведінки певної культурної спільності;

- рецептивна іншомовна компетенція, що має на увазі під собою готовність, здатність і можливість учнів сприймати іншомовну усну та письмову мовну діяльність адекватно ситуаціям загального, наукового та професійно-орієнтованого спілкування [9, с. 95].

Основною метою у викладанні англійської мови стає формування у молодших школярів англомовної комунікативної компетентності, використовуючи відповідний мовний і мовленнєвий матеріал з урахуванням використання необхідних педагогічних підходів, із застосуванням лінгводидактичних, лінгвосоціальних та лінгвокультурних методів навчання англійської мови.

Письмо – це продуктивний вид діяльності, в процесі якого людина записує інформацію з метою передачі її іншим. Продуктом цієї діяльності є мовленнєвий твір або текст, розрахований на читання [2, с. 56].

Виходячи з цього визначення, розглянемо письмо та письмову мову як вид мовленнєвої діяльності та як продукт.

Як вид мовленнєвої діяльності письмо та писемне мовлення базується на вмінні писати. Вміння писати – складне явище, засноване на наступних навичках:

- накреслення знаків письма (тобто каліграфія);
- правильне перекодування звуків мови в адекватні графічні знаки (тобто орфографія);
- побудова письмового висловлювання (тобто композиція);
- лексичні та граматичні навички письма.

Письмо та писемне мовлення як продукт – це графічна система (графіка та орфографія) вираження думок у графічній формі: особисте та ділове письмо, біографія, резюме, есе тощо.

Продуктивне писемне мовлення поділяється на навчальне писемне та комунікативне писемне [4, с. 49-50].

Навчальне писемне мовлення – це виконання в письмовій формі різноманітних мовленнєвих та умовно-мовленнєвих вправ, спрямованих на оволодіння продуктивними лексико-граматичними навичками, мовленнєвими вміннями, включаючи вміння комунікативного писемного мовлення.

Комунікативне писемне мовлення – це експресивний вигляд

мовленнєвої діяльності, спрямований на мовленнєве спілкування в письмовій формі. Метою навчання такої мови є розвиток умінь створювати різні типи чи жанри письмових повідомлень – текстів [3, с. 78].

Отже, навчання письму та писемному мовленню – це володіння навичками каліграфії, графіки, орфографії, пунктуації, а також лексико-граматичними та композиційними категоріями.

Мета засвоєння техніки письма та писемного мовлення в новій для учнів мові – це володіння графікою та орфографією. Тому письмо сприймається як важливий засіб у вивченні мови. Воно допомагає міцному засвоєнню мовленнєвого матеріалу (лексичного, граматичного) та формуванню навичок у читанні та говорінні. Письмо може виконувати й допоміжну функцію, якщо учні засвоюють техніку письма: вчаться писати літери, розуміють орфографію слів. З рідної мови запозичується ряд правил, необхідних для здійснення письма (положення рук, здатність користуватися прописами і т. д.). Не варто забувати, що процес володіння технікою письма іноземною мовою має позитивний виховний вплив на учнів, на розвиток їх пам'яті, вольових якостей тощо [5, с. 67].

Навички навчання письму та писемному мовленню представлені в табл. 1.

Таблиця 1. Навички навчання письму та писемному мовленню.

Навички навчання письму	Труднощі, пов'язані з оволодінням навичками	Вправи для розвитку навичок
1	2	3
Каліграфія	- розбіжність алфавітів рідної та іноземної мов; - невідповідність у всіх мовах звуків та літер	- підкреслення вказаних графем; - списування тексту, речень

Графіка	<ul style="list-style-type: none"> - полісемія графем, тобто написанням букв і буквосполучень, що позначають різні звуки; - розбіжність у написанні друкованих та великих літер, великих і малих; - розбіжність у формах написання літер рідною та іноземною мовами; - наявність синонімічних літерних позначень 	<ul style="list-style-type: none"> - написання поєднань та слів за зразком, наданим у друкованому та великому варіантах; - списування речень та словосполучень; - самодиктанти
Орфографія	<ul style="list-style-type: none"> - невідповідність, яка існує між звучанням слова та можливими способами його графічного зображення (write – right); - буквено-звукові та звуко-буквені відповідності в одних і тих же словах можуть не збігатися, наприклад, з одного боку, легко написати, але важко прочитати, а, з іншого боку, прочитати просто, а написати важко; - етимологічні написання слів, які важко пояснити, але потрібно запам'ятати 	<ul style="list-style-type: none"> - копіювання тексту, тобто списування з метою засвоєння основних правил орфографії та пунктуації; - списування, ускладнене додатковими завданнями; - групування (слів з наявністю синонімічних буквених позначень; омографів, лексем, що належать до однієї теми); - відповісти на питання; - римування слів; - написати питання до тексту; - скласти план оповідання; - знайти помилки в реченнях; - диктанти: слуховий, зоровий, зорово-слуховий та самодиктант
Пунктуація	<ul style="list-style-type: none"> - розбіжність розміщення розділових знаків у рідній та іноземній мовах 	<ul style="list-style-type: none"> - розставити розділові знаки (всі слова написані з великої літери); - поставити пропущені коми там, де це необхідно

<p>Лексико-граматичні навички</p>	<p>Лексичні проблеми:</p> <ul style="list-style-type: none"> - багатозначність лексичних одиниць; - широка сполучність лексичних одиниць - різні способи словотвору; - відмінність чи непорівнюваність з рідною мовою. <p>Грамматичні проблеми:</p> <ul style="list-style-type: none"> - різні часові форми рідною мовою та англійською; - різний порядок слів; - відсутність категорії застави у рідній мові; - різне вживання артикля. 	<p>На лексичні навички:</p> <ul style="list-style-type: none"> - підбір синонімів із запропонованого списку до певного списку слів; - доповнення тексту з використанням пропущених слів (слова можуть пропонуватися в рамочці або взагалі бути відсутніми); - виділення зайвого слова в кожній четвірці слів; - розгадування лексичного кросворда (підбір слів відносно їх визначення); - з'єднання слів у пари. <p>На граматичні навички:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поставити дієслова у потрібний час; - доповнити речення приєдниками; - вибрати правильний варіант (кожне окремо взяте речення дається у двох часах).
<p>Композиційні навички</p>	<ul style="list-style-type: none"> - різні структури написання творів та текстів у рідній мові та іноземній мові - порушення логіки між реченнями 	<ul style="list-style-type: none"> - написання творів за зразком; - зібрати частини листа; - розбити текст на основні частини - озаглавити частини тексту

У формуванні наведених навичок письмо характеризується тричастинною структурою: спонукально-мотиваційною, аналітико-синтетичною та наповнювальною. У спонукально-мотиваційній частині мотив виступає у формі необхідності, потреб, бажання вступити до письмового спілкування, повідомити якусь інформацію в письмовому вигляді. В аналітико-синтетичній частині відбувається виділення стрижневої частини у смисловій

організації зв'язків між реченнями. Виконавча частина писемного мовлення реалізується у фіксації продукту за допомогою графічних знаків. Також формується саме висловлювання, тобто відбувається відбір слів, необхідних для складання тексту, розподіл предметних ознак групи речень [8, с. 78].

Вміння складати зі слів тексти ґрунтується на навичках письма, виборі лексичних одиниць та граматичних моделей. Існує класифікація текстових продуктів письмової мови функціонально-прагматичної спрямованості та виразності креативного компонента, створена А. Бруксом та П. Гранді. Вони виділяють такі типи письмових продуктів:

- функціональні (листівки, записи та повідомлення, оголошення, особисті та офіційні листи, лист – скарга, лист – протест, лист – точка зору і т. д.);
- творчі, які поділяються на:
  - а) особисті записи (щоденники: на кожний день, який ведеться під час відпустки, подорожі, який нагадує про те, що потрібно зробити);
  - б) оповідання, ігрові письмові твори (кресворди, анекдоти і т. д.).

Письмові текстові продукти (ПТП) функціонально-прагматичної спрямованості можуть містити креативний компонент. Наприклад, особистий лист. ПТП, які розглядаються як творчі, можуть виконувати певну функцію, яка розглядається як прагматична (фіксація якоїсь інформації для себе) [8, с. 81].

До змісту навчання письму входять такі компоненти: лінгвістичний, методичний та психологічний [9, с. 103].

Лінгвістичний компонент змісту навчання письма забезпечує можливість користуватися письмом як засобом вивчення іноземної мови. До його змісту відноситься орфографія, правопис або система правил використання письмових знаків під час написання слів; запис, основною функцією якого є глибоке усвідомлення написаного та найкраще його запам'ятовування; писемне мовлення, написання листа, реферату та анотації.

Наступним компонентом є методичний, що складається з оволодіння раціональними прийомами засвоєння графіки, орфографії мови, що вивчається, оволодіння записом, анотуванням,

реферуванням у цілях ефективного вивчення.

Психологічним компонентом навчання письма є формування графічних та орфографічних навичок та вміння користуватися ними під час виконання письмових завдань.

Процеси усного та писемного мовлення нероздільні і взаємопов'язані. За своєю появою та шляхами становлення, а також психологічним змістом процес письма різко відрізняється від процесу мовлення. Різниця між усним та писемним мовленням відображена в табл. 2.

Таблиця 2. Порівняльна характеристика усного та писемного мовлення

Усне мовлення	Письмове мовлення
Той, хто говорить, бачить реакцію того, хто слухає, і може регулювати своє висловлювання, використовуючи для цього повтори, скорочення, переходить від однієї теми до іншої, регулювати темп мовлення	Дистантне. Воно повинно бути логічно чітко організовано. Уникати повторень. Той, хто пише, може лише передбачити реакцію читача, тому його мова має бути обґрунтованою, чіткою
Той, хто говорить, частіше знаходиться в умовах дефіциту часу, тому його увага спрямована в першу чергу на зміст	Той, хто пише, в часі практично не обмежений, тому його увага спрямована як на зміст, так і на форму висловлювання. Перечитуючи написане, він має можливість перевірити, наскільки адекватно текст передає задумане
Є обмеження в часі, властиве спонтанній мові, що не дозволяє тому, хто говорить, планувати своє мовлення довгостроково, тому його висловлюванню притаманне використання розмовних форм, кліше, не завжди суворе дотримання задуманого.	Той, хто пише, має можливість довгостроково планувати своє мовлення, тому воно більш логічне; має можливість підібрати точне слово, урізноманітнити лексичний склад висловлювання, звертатися до довідників та словників.

<p>Той, хто говорить, в якості невербальних засобів використовує паузи, інтонацію, підкріплюючи висловлювання мімікою та жестами</p>	<p>Той, хто пише, позбавлений можливості використовувати невербальні засоби спілкування, характерні для усного мовлення. У якості джерел виразності він використовує пунктуацію, логічну послідовність у побудові тексту, а також образні засоби</p>
<p>Усне мовлення складається з простих або неповних речень</p>	<p>У письмовій мові використовується більш складні синтаксичні конструкції</p>

Виходячи з табл. 2, можна зробити висновок, що письмове мовлення має такі відмінності від усного мовлення:

- воно є дистантним;
- заздалегідь планується;
- за своєю сутністю є монологічним;
- розраховане на зорове сприйняття та багаторазове прочитання написаного;
- письмо – процес повільніший, оскільки пов'язаний з фіксацією тексту на паперовому носії та володінням навичками письма [9, с. 67].

У загальноосвітній школі навчання письму довгий час надавалося другорядного значення. Письмо використовувалося як:

- засіб навчання інших видів мовленнєвої діяльності;
- засіб, який дозволяє учням краще засвоїти мовленнєвий матеріал;
- засіб контролю сформованості мовленнєвих навичок та умінь учнів.

Зараз ставлення до навчання письму змінилося. Його роль поступово покращується, тому письмо сприймається як резерв ефективності навчання іноземної мови. Метою навчання іноземного писемного мовлення є формування в учнів комунікативної компетенції, що включає знання письмових знаків, правопису слів, лексики та граматики, композиції письмових текстів, уміння

створювати різні типи письмових повідомлень, володіння змістом та формою письмового твору мовлення, способами висловлювати думки письмово [7, с. 65].

Отже, можна намітити основні напрямки роботи з іншомовного навчання письма та писемного мовлення. Головна мета цієї роботи – сформуванню письмової комунікативної іншомовної компетенції, структура якої подана у таблиці 3 і спирається на навички письма та види писемного мовлення учнів молодшої школи.

Таблиця 3. Структура письмової компетентності учнів початкового етапу навчання.

Письмова комунікативна іншомовна компетенція	Знати	Вміти	Володіти
	- правопис слів; - лексику та граматику мови; - композицію письмових текстів	- створювати різні типи письмових повідомлень	- змістом та формою письмового твору; - способами висловлювати думки в письмовій формі, тобто володіти комунікативним письмовим мовленням

Оволодіння письмовим мовленням передбачає в учнів розвитку наступних умінь та навичок:

- робити витяги з тексту, навчальні записи, тези, конспекти;
- писати короткі поздоровлення з днем народження, іншими святами, висловлювати побажання (обсягом 30-40 слів, включаючи написання адреси);
- писати твори та есе;
- заповнювати бланки (вказувати ім'я, прізвище, стать, вік, громадянство, адресу);
- описувати різні факти, явища, події та враження;
- складати письмові опори для усних висловлювань (доповідей, рефератів).

Висновки. Письмо – це продуктивний вид діяльності, при якому людина записує мовлення для того, щоб інформацію можна було передати іншим. Продуктом цієї діяльності є мовленнєвий текст.

У формуванні навичок письмо характеризується тричастинною структурою: спонукально-мотиваційною, аналітико-синтетичною та наповнювальною. У спонукально-мотиваційній частині мотив

виступає у вигляді необхідності, потреб, бажання вступити до письмового спілкування. В аналітико-синтетичній частині відбувається виділення стрижневої частини. Наповнювальна частина писемного мовлення реалізується у фіксації продукту за допомогою графічних знаків.

Отже, писемне мовлення – вміння поєднувати слова в письмовій формі для висловлювання своїх думок відповідно до потреб спілкування. Писемне мовлення на відміну від усного мовлення має такі ознаки: дистантне, задалегідь планується, монологічне, розраховане на зорове сприйняття та багаторазове прочитання написаного, характеризується повільним процесом.

Література:

1. Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей: Збірник наукових статей / За загальною редакцією І. Ю. Сковронської. Львів, 2015. 148 с.
2. Бідюк Н. М. Теоретико-методологічні підходи у навчанні іноземної мови. Хмельницький : ХНУ, 2018. 194 с.
3. Вишневський О. І. Методика навчання іноземних мов: навч. посіб. Київ, 2017. 206 с.
4. Гальскова Н. Д., Гез П. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Н. Д. Гальскова, П. И. Гез. Х. : Ранок, 2014. 487 с.
5. Головська І. В. Психолого-фізіологічні основи навчання англійської мови в початковій школі // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2015. Вип. 3. С. 65–68.
6. Дудник Л. В., Путиловская Т. С. Структура иноязычной коммуникативной компетенции. В кн. : Межкультурная бизнес-коммуникация и инновационные проекты в обучении : монография / колл. авторов. Москва : РУСАЙНС, 2015. С. 31–37.
7. Кобышева А. В. Современные методы обучения английскому языку. Минск, 2018. 175 с.
8. Методика навчання іноземних мов у початковій і загальноосвітній школі / За редакцією В. М. Філатова. К. : Просвіта, 2016. 210 с.

9. Никитенко З. Н. Методика овладения иностранным языком на начальной ступени школьного образования : учеб. пособ. для студентов педвузов. К. : Прометей, 2016. 288 с.
10. Пілішек С. Співвідношення понять “Спілкування” і “Комунікація” у контексті психології навчальної діяльності. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України, 2016. Вип 2(4). С. 204 - 217.